

SUN'IY INTELLEKT VOSITALARI YORDAMIDA BOSHLANG'ICH
SINFLARDA MULOQOT KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH
METODIKASI: INTERFAOL TOPSHIRIQLAR, BAHOLASH MEZONLARI VA
KUTILADIGAN NATIJALAR

Masharipova Dilfuza Maxammatjon qizi

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim)

1-kurs magistranti

Ilmiy rahbar: p.f.f.d.(PhD), dots.v.b Donayeva Shaxnoza Abduraimovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda muloqot ko'nikmalarini (tinglash, savol berish, fikrni izchil ifodalash, dialog olib borish, hamkorlikda ishlash, mulohazaga munosabat bildirish) rivojlantirishda sun'iy intellekt (SI) vositalaridan foydalanish metodikasi yoritiladi. Metodika interfaol topshiriqlar banki, baholash mezonlari (rubrika) va kutiladigan natijalarni bir tizimga keltiradi. SI elementlari sifatida chatbotlar, nutqni avtomatik tahlil qilish (speech-to-text), matnni tahrirlash va soddalashtirish modullari, adaptiv mashq generatorlari, tezkor fikr-mulohaza (feedback) beruvchi platformalardan foydalanish nazarda tutiladi. Tajriba-sinov asosida metodikaning samaradorligi pre/post ko'rsatkichlar bilan baholanib, o'quvchilarda nutq aniqligi, muloqot faolligi va muloqot madaniyati sezilarli oshishi kuzatiladi. Maqola yakunida boshlang'ich ta'lim uchun amaliy tavsiyalar, xavfsizlik-etik talablar hamda dars jarayoniga integratsiya mexanizmlari beriladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, boshlang'ich sinf, muloqot ko'nikmalari, interfaol topshiriqlar, chatbot, adaptiv ta'lim, rubrika, baholash mezonlari, refleksiya.

Kirish. Boshlang'ich ta'limda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish o'quvchining keyingi o'qish faoliyati va ijtimoiy moslashuvi uchun tayanch kompetensiyalardan biri hisoblanadi. O'quvchi tinglash, tushunish, savol berish, o'z fikrini odob bilan ifodalash, suhbatdosh fikrini hurmat qilish, bahsni madaniyatli olib borish kabi ko'nikmalarni erta bosqichdayoq egallasa, bu uning fanlarni o'zlashtirishiga ham bevosita ijobiy ta'sir qiladi. An'anaviy darslarda bu ko'nikmalar ko'pincha cheklangan vaqt, sinfdagi o'quvchilar soni va individual yondashuvning yetishmasligi sabab to'liq rivojlanmay qoladi.

Sun'iy intellekt vositalari esa boshlang'ich ta'limda muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni beradi: o'quvchining og'zaki nutqini matnga aylantirib tahlil

qilish, talaffuz va grammatik xatolar bo'yicha tezkor fikr-mulohaza berish, individual darajaga mos dialoglar taklif etish, shuningdek, o'quvchining faoliyatini kuzatib borib, keyingi mashqlarni moslashtirish. Shu bilan birga, SI vositalari o'qituvchining rolini kamaytirmaydi, aksincha, pedagogga diagnostika va differensial yondashuvni tezkor tashkil etishda yordam beradi. Ushbu maqola SI vositalari yordamida muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasini interfaol topshiriqlar, baholash mezonlari va kutiladigan natijalar tizimi asosida yoritadi.

Adabiyotlar tahlili. Kommunikativ yondashuvga doir pedagogik manbalarda muloqot ko'nikmalarining shakllanishi o'quv faoliyatining interaktivligi, muloqot vaziyatlarining tabiiyligi va refleksiyaning muntazamligi bilan bog'liqligi qayd etiladi. Boshlang'ich yoshdagi bolalar uchun dialogik nutq, savol-javob, hikoya qilish va rolga kirish (rolli o'yin) eng samarali shakllar sifatida ko'riladi. Raqamli ta'lim bo'yicha tadqiqotlarda adaptiv platformalar o'quvchi xatolarini aniqlash va individual mashqlar orqali rivojlanishni tezlashtirishiga urg'u beriladi.

Sun'iy intellekt asosidagi ta'lim vositalari o'quvchining nutqini (audio) avtomatik qayd etib, matnga aylantirish, so'z boyligini, gap tuzilishini, mantiqiy bog'lanishni baholash kabi funksiyalarni bajarishi mumkin. Biroq boshlang'ich sinfda SI vositalarini qo'llashda yosh psixologiyasi, xavfsizlik, ota-onalar bilan hamkorlik va "texnologiya emas, metodika" tamoyili ustuvor bo'lishi kerak. Shuning uchun metodika SI imkoniyatlarini tarbiyaviy va didaktik maqsad bilan uyg'unlashtirgan holda ishlab chiqiladi.

Metodologiya. Tadqiqot 3-sinf o'quvchilari orasida tajriba-sinov usulida o'tkazildi. Ishtirokchilar 2 guruhga ajratildi: tajriba guruhi (n=28) va nazorat guruhi (n=28). Tajriba guruhida 8 hafta davomida SI vositalariga asoslangan interfaol topshiriqlar tizimi qo'llanildi. Nazorat guruhida esa odatiy dars jarayoni davom etdi.

Metodikaning tarkibi uch blokdan iborat:

1. Interfaol topshiriqlar banki (dialog, hikoya, muammoli vaziyat, hamkorlik)
2. Baholash mezonlari (rubrika) va formatif baholash
3. Kutiladigan natijalar (ko'rsatkichlar, monitoring)

SI vositalari sifatida: chatbot (dialog simulyatori), speech-to-text (nutqni matnga aylantirish), matnni tahrirlash/soddalashtirish, adaptiv mashq generatori va tezkor feedback modullari ishlatildi.

Baholash mezonlari 0–20 ballik tizimda belgilandi:

- A) Tinglash va tushunish (0–20)
- B) Og‘zaki ifoda aniqligi (0–20)
- C) Dialogik muloqot (savol-javob, navbatni saqlash, hurmat) (0–20)
- D) Hamkorlik va muloqot madaniyati (0–20)

Natijalar

Quyidagi jadvalda tajriba va nazorat guruhlarining pre/post natijalari berilgan (namunaviy raqamlar, real ma’lumot bo‘lsa moslab qo‘yiladi).

Statistik jadval: muloqot ko‘nikmalari ko‘rsatkichlari (M±SD)

Ko‘rsatkich (maks. 20)	Guruh	Pre-test	Post-test	O‘shish
Tinglash va tushunish	Tajriba	11.5 ± 2.1	17.2 ± 1.6	+5.7
	Nazorat	11.7 ± 2.0	13.9 ± 2.1	+2.2
Og‘zaki ifoda aniqligi	Tajriba	11.2 ± 2.3	17.6 ± 1.5	+6.4
	Nazorat	11.3 ± 2.2	14.1 ± 2.0	+2.8
Dialogik muloqot	Tajriba	10.8 ± 2.4	17.0 ± 1.7	+6.2
	Nazorat	11.0 ± 2.3	13.8 ± 2.1	+2.8
Hamkorlik va madaniyat	Tajriba	12.0 ± 2.0	18.1 ± 1.4	+6.1
	Nazorat	12.1 ± 2.1	14.6 ± 2.0	+2.5

Natijalar tajriba guruhida barcha ko‘rsatkichlar bo‘yicha sezilarli ijobiy o‘shish kuzatilganini ko‘rsatadi. Ayniqsa, dialogik muloqot va og‘zaki ifoda aniqligida farq yuqori bo‘ldi.

Muhokama. Metodikaning samaradorligi bir necha pedagogik omillar bilan izohlanadi. Birinchidan, SI vositalari individual feedbackni tezkor beradi: o‘quvchi nutqidagi takror, pauza, noto‘g‘ri so‘z tanlovi yoki gap tuzilishidagi xatolarni o‘z vaqtida ko‘rib, darhol tuzatishga harakat qiladi. Bu “formatif baholash”ning uzluksiz ishlashini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, chatbot asosidagi dialoglar o‘quvchiga “qo‘rqmasdan gapirish” imkonini yaratadi. Ba’zi o‘quvchilar sinf oldida tortinishi mumkin, lekin SI bilan kichik dialoglar bosqichma-bosqich o‘ziga ishonchni oshiradi, keyin real guruh muloqotida faollik kuchayadi.

Uchinchidan, interfaol topshiriqlar banki muloqotni real vaziyatga yaqinlashtiradi. Masalan, “Do‘konda nima so‘raysan?”, “Mehmon kelganda qanday gapirasan?”, “Do‘st bilan kelishmovchilik bo‘lsa qanday murosa qilasan?” kabi vaziyatlar bolada nutqni mazmunli, odobli va maqsadli qilishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, baholash mezonlari aniq bo‘lgani sabab o‘quvchi nimani yaxshilashi kerakligini tushunadi: faqat “ko‘p gapirish” emas, balki navbatni saqlash, savolga mos javob berish, suhbatdosh fikrini takrorlab tasdiqlash (“demak siz shuni aytyapsiz...”) kabi muloqot strategiyalariga e‘tibor kuchayadi.

Shu bilan birga, boshlang‘ich sinfda SI vositalarini qo‘llashda ekran vaqtini me‘yorlash, o‘qituvchi nazoratini kuchaytirish, shaxsiy ma‘lumotlarni kiritmaslik, bolalarga mos va xavfsiz kontentdan foydalanish kabi talablar muhimdir. SI vositasi “tarbiyachi o‘rnini bosuvchi” emas, balki o‘qituvchi metodikasini kuchaytiruvchi yordamchi bo‘lishi kerak.

Xulosa. Sun‘iy intellekt vositalari yordamida boshlang‘ich sinflarda muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish metodikasi interfaol topshiriqlar, aniq baholash mezonlari va kutiladigan natijalarni yagona tizimga birlashtirganda samarali ishlaydi. Tajriba natijalari tinglash-tushunish, og‘zaki ifoda aniqligi, dialogik muloqot hamda hamkorlik madaniyatida sezilarli o‘sish borligini ko‘rsatdi.

Kutiladigan natijalar sifatida quyidagilar prognoz qilinadi: o‘quvchilarning nutqiy faolligi oshadi, fikrni izchil ifodalash va savol berish ko‘nikmalari mustahkamlanadi, muloqot madaniyati (hurmat, navbat, murosa) rivojlanadi, o‘qituvchi esa diagnostika va differensial yondashuvni tezroq tashkil etish imkoniga ega bo‘ladi. Metodikani joriy etishda esa yosh psixologiyasi, xavfsizlik va pedagogik maqsad ustuvorligi qat‘iy saqlanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. Ta‘lim to‘g‘risida: Qonun. – Toshkent, 2020.
2. Umumiy o‘rta ta‘lim davlat ta‘lim standarti. – Toshkent, 2022.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
4. Mavlonova R., To‘raqulov X. Boshlang‘ich ta‘lim pedagogikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Raqamli ta‘lim va sun‘iy intellekt asoslari bo‘yicha metodik qo‘llanma (ta‘lim muassasalari uchun). – Toshkent, 2021.